

KEDVEZMÉNYEZETT / COORDINATING BENEFICIARY

TÁRSFINANSZÍROZÓ / CO-FINANCIER

PARTNEREK / PARTNERS

Készült az Európai Unió pénzügyi támogatásával.

www.sakerlife3.mme.hu

A veszélyeztetett kerecsensólyom és parlagi sas populációk zsákmánybázisának biztosítása a Kárpát-medencében

Securing prey sources for endangered *Falco cherrug*
and *Aquila heliaca* populations in the Carpathian basin

LIFE13 NAT/HU/000183

“A veszélyeztetett kerecsensólyom és parlagi sas populációk zsákmánybázisának biztosítása a Kárpát-medencében”

“Securing prey sources for endangered *Falco cherrug* and *Aquila heliaca* population in the Carpathian basin”

A projekt időtartama:

2014. 07. 01 – 2018. 12. 31.

A projekt teljes költségvetése:

2.894.178 €, amelyből az Európai Bizottság LIFE+ programjának finanszírozási aránya 75% (2.170.606 €), valamint amelyhez a Földművelésügyi Minisztérium 6,7%-kal (azaz 194.208 € összeggel) járult hozzá.

„A veszélyeztetett kerecsensólyom és parlagi sas populációk zsákmánybázisának biztosítása a Kárpát-medencében” című, az Európai Unió LIFE+ programjának társfinanszírozásával megvalósuló projekt a világszerte veszélyeztetett parlagi sas (*Aquila heliaca*) és kerecsensólyom (*Falco cherrug*) Európában kulcsszerepet betöltő állományainak megerősítését tűzte ki céljául. Mindkét faj az EU Madárvédelmi Irányelve és a LIFE+ Nature szempontjából kiemelten védendő fajnak számít, legjelentősebb európai populációiknak a Kárpát-medence ad otthont.

A korábbi védelmi törekvéseknek köszönhetően a kerecsensólyom és parlagi sas populációinak lassú növekedése tapasztalható a Kárpát-medencében. Ugyanakkor a két faj fontos táplálékbazisát képező kisemlősök, mint a közönséges ürge (*Spermophilus citellus*), a mezei hörcsög (*Cricetus cricetus*) és a mezei nyúl (*Lepus europaeus*) állományai egyre fogynak. Akárcsak az említett fajoknak élőhelyet biztosító füves puszták életében kulcsszerepet játszó délvidéki földikutya (*Nannospalax [leucodon] montanosyrmienensis*) és csíkos szöcskeegér (*Sicista trizona*) állományai is. Ez a tendencia veszélyezteti a két ragadozómadár-faj védelmére irányuló erőfeszítések eddigi eredményeit. Az ürge, a délvidéki földikutya, a csíkos szöcskeegér önmagukban is kiemelkedő természetvédelmi értéket képviselnek, a hörcsög és a mezei nyúl pedig a pusztai táplálékhálózat különösen fontos, de egyre fogyatkozó építőelemei. Mindezekre tekintettel a projekt közvetlenül az említett kisemlősök populációinak megerősítésére törekszik, hogy ezzel is segítse ritka ragadozó madaraink hatékony védelmét.

KÖZÖNSÉGES ÜRGE

DÉLVIDÉKI FÖLDIKUTYA

CÍKOS SZÖCSKEGÉR

HÖRCSÖG

MEZEI NYÚL

A LIFE programról

A LIFE (L'Instrument Financier pour l'Environnement) a természetvédelem eszközét képező finanszírozási forma, melyet 1992-ben hoztak létre, és amely támogatás igénybevételére hazánk 1999 óta jogosult. A program általános célkitűzése az Európai Unió környezetvédelmi politikájának megvalósítása és népszerűsítése programok társfinanszírozása által.

A LIFE program 1992-es indulása óta többször átalakult, 2007-2013-ig tartó periódusa LIFE+ program néven futott. A LIFE+ támogatási rendszer összköltségvetése 2.143 millió euró volt, melynek 78%-át a LIFE+ rendelet alapján az Európai Bizottság projektek társfinanszírozására fordította.

A LIFE+ programnak három területe, amelyekre pályázni lehetett: a „Természet és Biodiverzitás”, a „Környezetvédelmi Politika és Irányítás”, valamint az „Információ és Kommunikáció”.

A LIFE+ „Természet és Biodiverzitás” (vagyis Nature and Biodiversity) a korábbi LIFE Nature programok kiterjesztése. Ezen belül a LIFE+ „Természet” komponens az Élőhely- és Madárvédelmi Irányelv (2009/147/EU és 92/43/EGK) alapján kijelölt Natura 2000 területek védelmére és javítására irányuló, valamint a hálózat megvalósításának elősegítését célzó programokat támogat. A LIFE+ „Biodiverzitás” pedig az Európai Bizottság “Biológiai sokféleség csökkenésének megállítása 2010-ig – és azon túl”, valamint “A biológiai sokféleséggel kapcsolatos lehetséges uniós koncepciók és célkitűzések a 2010 utáni időszakra” című közleményeiben foglalt célkitűzések megvalósítását elősegítő tevékenységek finanszírozását végzi.

„A veszélyeztetett kerecsensólyom és parlagi sas populációk zsákmánybázisának biztosítása a Kárpát-medencében” című projekt a 2013-as „Természet és Biodiverzitás” pályázati kiírás „Természet” komponense keretében nyert támogatást.

Az Európai Unió ökológiai hálózata a Natura 2000

Az Európai Unió által létrehozott Natura 2000 egy olyan összefüggő európai ökológiai hálózat, amely a közösségi jelentőségű természetes élőhelytípusok, vadon élő állat- és növényfajok védelmén keresztül biztosítja a biológiai sokféleség megóvását, valamint hozzájárul kedvező természetvédelmi helyzetük fenntartásához, illetve helyreállításához. A Natura 2000 hálózat az Európai Unió két természetvédelmi irányelve, az 1979-ben megalkotott madárvédelmi irányelvnek (79/409/EGK) végrehajtásaként kijelölendő különleges madárvédelmi területeket és az 1992-ben elfogadott élőhelyvédelmi irányelv (92/43/EGK) alapján kijelölendő különleges természetmegőrzési területeket foglalja magába.

A madárvédelmi irányelv általános célja a tagállamok területén, természetes módon előforduló összes madárfaj védelme. Különleges madárvédelmi területnek azok a régiók számítanak, amelyek az 1. mellékletben felsorolt, a tagállam területén rendszeresen előforduló és átvonuló fajok nagy állományainak adnak otthont, valamint a vízimadarak szempontjából nemzetközi jelentőségű vizes élőhelyeket foglalnak magukban.

Az élőhelyvédelmi irányelv fő célkitűzése a biológiai sokféleség megóvása, a fajok és élőhelytípusok hosszútávú fennmaradásának biztosítása természetes elterjedésük megtartásán vagy növelésén keresztül. Az irányelv írja elő, hogy a tagállamoknak ki kell építeniük az irányelv függelékeiben felsorolt európai jelentőségű fajok és élőhelyek fennmaradását biztosító területek hálózatát, az európai ökológiai hálózatot; vagyis rendelkezik a Natura 2000 létrehozásáról, melynek a madárvédelmi irányelv rendelkezései alapján kijelölt területek is részei.

A két irányelv együttes alkalmazása, vagyis az irányelvek alapján kijelölt területek együttesen alkotják a Natura 2000 hálózatot. A hálózathoz tartozó területeken nem a rezervátumszerű védelem a cél, hanem a természeti értékek megőrzését és fennmaradását biztosító emberi tevékenységek, a gazdálkodás fenntartása, a természetvédelmi, gazdasági, társadalmi és kulturális érdekek összehangolása.

A projekt célkitűzései

- A projekt a globálisan veszélyeztetett kerecsensólyom (*Falco cherrug*) és a parlagi sas (*Aquila heliaca*) legmeghatározóbb európai populációinak megerősítését tűzte ki céljává. Az EU eddigi pénzügyi támogatásának köszönhetően ezen két faj Kárpát-medencei populációi stabilizálódtak és növekszenek, míg európai- és világviszonylatban az állományok továbbra is csökkennek. További probléma ugyanakkor, hogy a madarak fő táplálékforrását jelentő kismamósok, a közönséges ürge (*Spermophilus citellus*), a mezei hörcsög (*Cricetus cricetus*) és a mezei nyúl (*Lepus europaeus*) populációi folyamatosan csökkennek. Ez hosszú távon a veszélyeztetett ragadozómadarak megerősödőben lévő állományaira is negatívan hat. Egy korábbi LIFE+ projekt (LIFE09NAT/HU/000384) tapasztalatai igazolták a fenti fajok fontosságát az említett ragadozók érendjében. A kismamósok a ragadozómadarak zsákmányának meghatározó részét képezik jelenleg is, közülük is kiemelt fontosságú a közönséges ürge, amely átlagban a táplálék ¼ részét teszi ki. A LIFE projektek műholdas jeladókkal ellátott madarai ugyancsak azt igazolták, hogy ezek a madarak gyakran táplálkoznak olyan, az ún. SPA, vagyis a különleges madárvédelmi területeken kívül eső helyeken, ahol ezek a kismamósok nagyobb számban fordulnak elő. Éppen ezért a projekt a kismamósok populációinak csökkenését kívánja megállítani. Ugyanakkor demonstrációs projektként arra is törekszik, hogy tudományosan megalapozza a kismamós populációk jövőbeli növekedéséhez szükséges gyakorlati tevékenységet.
- A projekt további célja a ragadozómadarak, de elsősorban a fennmaradásuk szempontjából kulcsfontosságú kismamósok iránti társadalmi tudatosság növelése, annak érdekében, hogy a fajok védelme szempontjából közvetlenül érintett gazdálkodók, vadászok és a helyi lakosság körében a projekt céljait érintő természetvédelmi intézkedések támogatást élvezzenek.
- A projekt törekszik továbbá annak szemléltetésére is, hogy miként lehetséges a különböző természetvédelmi prioritások összehangolása, például a csíkos szöcskeegér (*Sicista trizona*) és a délvidéki földikutya (*Nannospalax [leucodon] montanosyrmensis*), mint Magyarországon fokozottan védett fajok életmódjának és élőhely igényének figyelembe vétele úgy, hogy a tevékenységek valamennyi faj előnyére szolgáljanak.

A projekt fő tevékenységei

- A projekt az ürge kolóniák genetikai tulajdonságainak, stressz állapotának és állategészségügyi helyzetének felmérését, valamint értékelését végzi különös figyelmet fordítva az elszigetelt állományokra.
- Az ürge kolóniák genetikai és stressz állapot adataira alapozva, zárttéri tenyésztési program és génbank kialakítása.
- Kiválasztott populációk genetikai helyzetének javítása érdekében az ismert génállományú egyedek megtervezett áttelepítése.
- A potenciális zsákmánybázist jelentő kismélt állományok állatorvosi státuszának vizsgálata.
- Megfelelő élőhelyet jelentő földterületek megvásárlása és helyreállítása, melynek eredményeként ezeken a területeken a zsákmányfajok állományainak növekedése várható. A megvásárolt területekre az onnan korábban kipszult ürgék visszatelepítésére is sor kerül. Emellett Natura 2000 területek közötti kisebb földterületek bérbé vétele, amelyek ún. „lépő kövekként” (stepping stones) a védett élőhelyek között biztosítanak kapcsolatot, átjárási lehetőséget, de egyúttal menedéket is nyújtanak olyan zsákmányállatok számára, mint a hörcsög és a mezei nyúl.
- A repülőterek gyepkezelési útmutatójának elkészítése, valamint az ürgés élőhelyek vízgazdálkodási rendszerének javítását célzó ajánlás kidolgozása.
- Területkezelési Tanácsadó Szolgálat kialakítása a gazdálkodók és vadászok segítésére területhasználat és vadgazdálkodás témákban. A vadászok ösztönzése a célfajokat tizedelő szőrmés ragadozók befogására.
- Ürgék mozgásának feltérképezése műholdas nyomkövető rendszerek alkalmazásával zajlik.
- A projekt intenzív kommunikációs programja a gazdálkodók, a vadászok és a helyi lakosság körében végzett országos alapállapot-felméréssel indul. A kihelyezésre kerülő információs táblák, szóróanyagok, valamint a kialakítandó ürgebemutató látogatóközpontok ismeretterjesztési és oktatási tevékenységei hozzájárulnak a célközönség tudatosságának fokozásához, melyen keresztül a projekt célfajokat érintő természetvédelmi intézkedései támogatást nyernek.
- A célfajok állományaiban bekövetkező változások felmérése és nyomon követése. A természetvédelmi intézkedések sikerességének értékeléséhez átfogó – műholdas nyomkövetéssel és kameracsapdák alkalmazásával zajló – monitoring program ad tájékoztatást.

PARLAGI SAS

(*Aquila heliaca*)

Fokozottan védett
Természetvédelmi értéke:
1 000 000 Ft

Testhossza közel 80 cm, a szárnyak fesztávolsága két méter körüli, tömege 2,5-4,5 kg. Az öreg példányok sötétbarnák, a fejtető és a tarkó aransárga, a vállukon változó méretben fehér vállfolt látható. A fiatalok sárgás színezetűek, és részleges éves vedlésekkel, tarka átmeneti tollruhákon keresztül, öt-hat év alatt érik el a kifejlett madarakra jellemző tollazatot.

A parlagi sas a nagytestű sasfajok közé tartozik, de valamivel kisebb, mint a szirti vagy a réti sas.

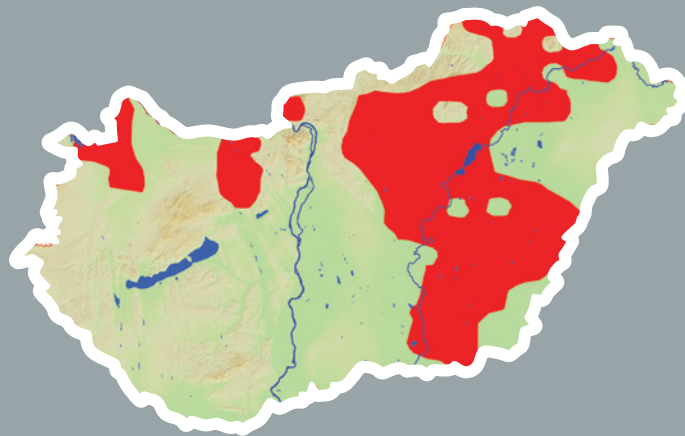
Az 1970-es évekre megmaradt alig néhány parlagi sas pár a kerecsensólymokhoz hasonlóan kizárólag középhegységi erdeinkben költött, elsősorban a déli fekvésű völgyekben fészkel. Az elmúlt évtizedekben a természetvédelmi programok hatására az állomány növekedésnek indult, és az Északi-középhegység irányából lassan benépesítette az Alföldet. Az 1990-es évektől kezdődően ismét költ síkvidéki mezőgazdasági területeken. Jelenleg az állomány legnagyobb része Heves, Borsod-Abaúj-Zemplén, Jász-Nagykun-Szolnok és Békés megye területein költ. Kisebb állományai a Dunántúlon is megtalálhatók. Kedveli az ürgés legelők közelségét. Gyakran megtelepül gyepterületeken vagy mezőgazdasági táblákon keresztül húzóódó fasorokban, magányos fákon.

A parlagi sas általában a fák csúcsára építi a fészket, olyan helyre ahonnan nagy távolságot belát. Emiatt a zavarást – melyre különösen érzékeny – messziről érzékeli. Fészkelja már március végén teljes, általában két, de újabban egyre többször három tojásból áll. A kikelt fiókákat kezdetben a tojó őrzi, miközben a hím hordja a táplálékot. Később mindkét madár táplálék után jár. A fiatalok júliusban hagyják el a fészket, de szeptemberig együtt tart a család.

A parlagi sas legkedveltebb táplálékállatai közé tartozik az ürge és a hörcsög, azonban ezen fajok megfogyatkozása miatt jelenleg a legtöbb területen a mezei nyúl számít a leggyakoribb zsákmány-

fajnak, de további mintegy 60 állatfajt is fogyaszt különböző rendszerességgel. A költési időszak után is együtt tartózkodó „öreg” (azaz, ivarérett kiszíneződött) példányok gyakran párban vadásznak. Hideg, kemény teleken alkalmilag a legkülönfélébb dögre is rájár. Az öreg madarak általában egész évben kitaranak a fészkelőterületükön, a fiatal példányok a Kárpát-medencében kóborolnak, illetve ritkábban délre vonulnak.

A faj Európai Uniói állományának kétharmada nálunk fészkel, ezért a hazai védelmi erőfeszítéseknek különleges jelentősége van. A faj megőrzésére irányuló, hazánkban évtizedek óta sikerrel alkalmazott módszereket az elterjedési terület számos pontján használják. Napjainkban Magyarországon a legfontosabb veszélyeztető tényezők a mérgezés és az áramütés. Magyarországi állományát 2014-ben 155-165 párba becsülték.

KERECSENSÓLYOM

(*Falco cherrug*)

Fokozottan védett
Természetvédelmi értéke:
1 000 000 Ft

Háta egyszínű barna, mellkasa fehéres, hosszanti barna cseppfoltokkal. Az evező- és faroktollakon ovális világosbarna foltok vannak. Feje és a barkója barna, szemöldöksávja világos. Az öreg és fiatal példányok hasonlítanak egymásra, de az utóbbiak alsótteste sötétebb tónusú, szélesebben csíkozott, a lába, valamint a szeme és csőre körüli viaszhártya kékesszürke, ami két éves koruk után, az ivari érettségükkel párhuzamosan sárgára változik.

A kerecsensólyom a Magyarországon előforduló legnagyobb sólyomfaj, körülbelül egerészölyv méretű madár. A testhossza közel 50 cm, a szárnyak fesztávolsága 120 cm körüli, tömege 80-130 dkg. A tojó példányok kissé nagyobbak, mint a hímek. Szárnya hosszú, és a többi sólyomfajhoz hasonlóan hegyes végződésű, de nem éri el a farktollak végét. A hímek általában világosabb árnyalatúak, mint a tojók.

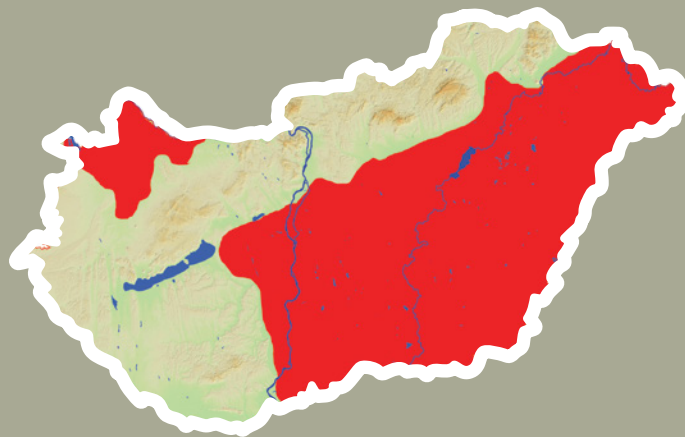
A költő párok rendszerint egész évben a költőterületükön tartózkodnak. Ugyanakkor előfordulhat, hogy a kedvezőbb zsákmányolási lehetőségek érdekében kóborolnak. A fiatalok az ivarérettségük eléréséig kóborolnak, vonulnak.

A költőpárok döntő többsége a Duna vonalától keletre, a nyílt alföldi területeken található. A Dunántúlon elsősorban Fejér és Győr-Moson-Sopron megyékben költ. A középhegységekben, ahová a faj az 1970-es évekre visszahúzódott, jelenleg nem ismerünk költőpárokat. Facsoportban, fasorban és magányos fán is megtelepszik, ha számára alkalmas élőhelyet és fészket talál.

Nem rak fészket, korábban jellemzően rétisas, parlagi sas, egerészölyv, holló vagy dolmányos varjú fészket foglalta el költés céljából. Napjainkban a hazai állomány közel 85%-a nagyfeszültségű hálózat oszlopaira kihelyezett mesterséges költőládákban költ. Nászrepülésük februárban kezdődik. A tojó március közepén vagy végén rendszerint 3-5 tojást rak, melyekből 32-34 nap kotlás után kelnek ki a fiókák. A fiatalok mintegy 42-47 nap után repülnek ki, de ezt követően még közel egy hónapig a fészek környékén maradnak. Az öreg madarak ekkor tanítják vadászni őket.

Legkedveltebb zsákmányállata az ürge, de szívesen vadászik hörcsögre, mezei pocokra, seregélyre és a parlagi galambra. Gyakran más ragadozómadaraktól, elsősorban rétihéjától és vércsétől veszik el a zsákmányukat.

A kerecsensólyom világszerte veszélyeztetett faj. A mondabeli legendás „turul”, elterjedése Ausztria keleti határától Kínáig terjed. Az 1970-es évek elején a hazai költőállományt 15-30 párba becsülték. A különböző védelmi programoknak köszönhetően az állománya növekedett, és a faj egyedei ismét elfoglalták az egykori síkvidéki élőhelyeket. Napjainkban a legnagyobb veszélyforrást a táplálkozóterületek leromlása és a zsákmányállatok csökkenése jelenti, de a mérgezésből és az áramütésből származó pusztulás is jelentős. Magyarországi állományát 2014-ben 171-255 párba becsülték.

CSÍKOS SZÖCSKEEGÉR

(*Sicista trizona*)

Fokozottan védett
Természetvédelmi értéke:
1 000 000 Ft

Kistermetű, jellemzően 8 gramm tömegű, hosszú farkú, csíkos hátú rágcsáló. Külleme hasonlít a sokkal gyakoribb pirókegérre, különösen annak fiatal egyedeire, de attól kisebb termete, testhosszához viszonyítva hosszabb farka, valamint bundájának szürkésebb árnyalata különbözteti meg.

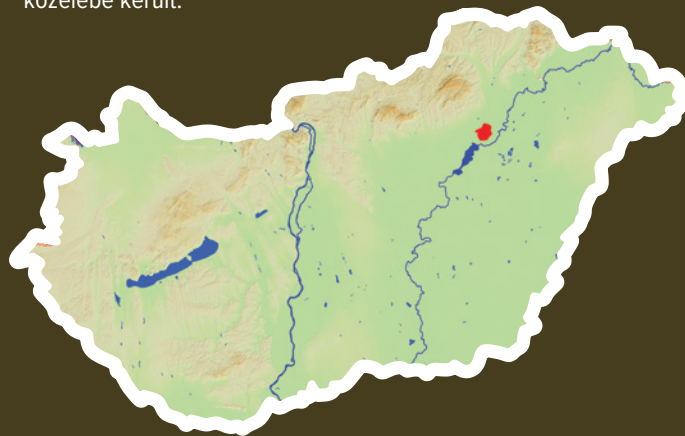
Amíg a pirókegér országszerte előfordul, addig a szöcskegérnek egyetlen élőhelye ismert, a Borsodi-Mezőség Tájvédelmi Körzetben. Az elmúlt évtized igen intenzív kutatásai ellenére sem sikerült sehol másutt eleven példányra bukkanni az egész országban.

Régen felhagyott szántóföldek helyén kialakult gyepeken, gyengén legeltetett szarvasmarha legelőkön fordul elő. A legelők aszatos, bogáncsos magas-kórós növényzetű foltjaiban akár nagyobb egyedsűrűséget is elérhet. A többi szöcskegér fajról tudjuk, hogy élőhely tekintetében meglehetősen alkalmazkodóak, hiszen például a legközelebbi rokon faj, a *Sicista nordmanni* a kopár homoksztyeppén és a magas borítottságú, több szintű gyepeken egyaránt előfordul. Ugyanakkor a birkával legeltetett, vagy kaszált élőhelyeket a szöcskegerek elkerülik.

A faj életmódja sajnos kevésbé ismert. November és március között téli álmat alszik. A korábbi vélekedések ellenére a hidegre kevésbé érzékeny, fagypont körüli hőmérsékleten is aktív; valószínűleg sikeresebben vadászik rovarokra, amikor alacsonyabb a hőmérséklet. Állati és növény eredetű táplálékot egyaránt fogyaszt. Évente csupán egyszer kölykezik és akkor is csak 5-6 utódja van. Kézbe véve egészen szelíden viselkedik, ami rendkívül ritka a rágcsálók között. Állomány nagyságát kedvezően befolyásolja a csapadék éves mennyisége: csapadékos év után a populáció mérete rendszerint emelkedik, aszályos években viszont csökken. Napi aktivitása is növekszik csapadékos időt követően.

Jelenleg is folyó rendszertani vizsgálatok eredményei szerint

a korábbi vélekedéssel ellentétben Magyarországon és Romániában nem a *Sicista subtilis* fordul elő. A Kárpát-medencében a szöcskegereknek egy önálló, bennszülött faja a magyar szöcskegér (*Sicista trizona*) él. A *S. trizona* törzsalakja csupán hazánkban fordul elő, és mindössze egyetlen, máig fennmaradt populáció képviseli. A szöcskegér egyetlen ismert erdélyi populációja egy önálló alfajt alkot, melynek tudományos neve *S. trizona transylvanica*. Bár a szöcskegér Magyarország talán legritkább gerinces faja és a térség egyik legjelentősebb természeti értéke, sajnos a két ismert Kárpát-medencei élőhely egyikén sem valósul meg a faj igényeinek megfelelő élőhelykezelés. Az utóbbi években például egyre nagyobb területen kaszálják a faj egyetlen magyarországi élőhelyét a szaporodási időszakban, miközben a kedvező élőhelykezelési módszer az alacsony intenzitású legeltetés lenne. A szöcskegér Magyarországon a kipusztulás közvetlen közelébe került.

DÉLVIDÉKI FÖLDIKUTYA

*(Nannospalax (leucodon)
montanosyrmiensis)*

Fokozottan védett
Természetvédelmi értéke:
1 000 000 Ft

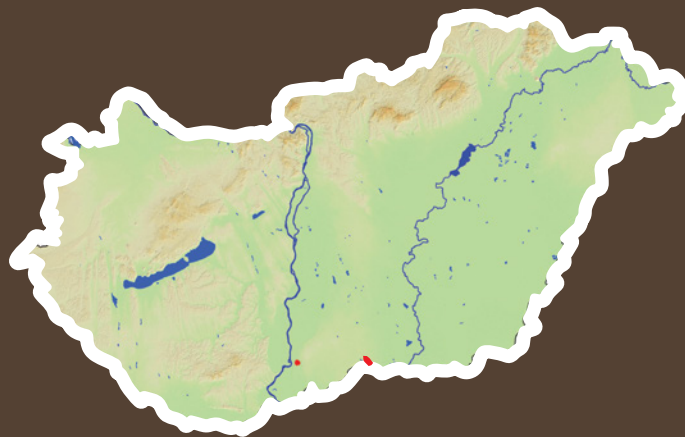
Teste hosszúkás, hengeres és a hátsó végén lekerekített. Feje lapos és ék alakú, a végtagjai rövidek. Farka alig észrevehető, fülkagylója hiányzik. Szemnyílása nincsen, a szeméit bőr és szőr takarja. Talpain bőrkeményedések segítik az ásást és a talaj kotrását. Szürke színű bundája lágy és tömött. Metszőfogai rendkívül nagyok, és íveltek, segítségével ássa ki járatait.

A Kárpát-medencében öt, egymástól genetikailag nagymértékben különböző, a Kárpátok ívén kívül sehol másutt elő nem forduló földikutyafaj honos. Ezek egyike a Magyarországon is előforduló, arasznyi hosszúságú délvidéki földikutyá.

A délvidéki földikutyá, Kárpát-medence bennszülött állatfaja, mely Magyarországon és a szerbiai Vajdaságon kívül sehol a világon nem fordul elő. Az Alföld azon vidékein fordul elő, ahol erősebb a szub-mediterrán hatás, így a Duna-Tisza közének déli régiójában valamint a Duna és a Fruska Gora közötti területeken honos. Mindösszesen három populációja ismert, melyek homokpusztákon és löszgyepeken élnek. Ezek egyike Újvidék közelében a Fruska Gora hegylábi területén található, a másik Kelebia, Ásotthalom és Szabadka között a szerb-magyar határ mentén él, míg a harmadik Baja város határában található.

A délvidéki földikutyá teljes világállománya nem haladja meg az ötszáz egyedet. A legnagyobb és legstabilabb ismert populáció Baja határában található, ahol mintegy kétszáz egyed él. A Fruska Gorán és a szerb-magyar határ mentén élő populációkat utak, faültetvények és művelt területek szabdalják számos apró töredék-populációra. A kelebiai populáció egyedszáma nem haladja meg a kétszáz egyedet, míg az Újvidék melletti állomány egyedszáma a száz egyedet sem éri el. Ilyen alacsony egyedszám, ilyen mértékű szétdarabolttság mellett, egy rágcsáló faj esetében sajnos igen komoly aggodalomra ad okot.

Az elmúlt évtized vizsgálatai világosan bebizonyították, hogy a Kárpát-medence földikutyá populációi nem egy széles elterjedésű, nagy egyedszámú faj peremi helyzetű és ezért helyileg veszélyeztetett állományai, hanem kis elterjedési területű, kis egyedszámú, endemikus földikutyafajok utolsó, még fennmaradt töredék-állományai. Bár valamennyi Kárpát-medencei földikutyafajt a kipusztulás veszélye fenyegeti, mind közül a legnagyobb bajban a súlyosan veszélyeztetett délvidéki földikutyá van, mely az IUCN rendszere szerinti veszélyeztetettségi besorolás alapján „kritikusan veszélyeztetett” emlősfaj. Alacsony egyedszáma, és a fennmaradását fenyegető közvetlen és folyamatosan fennálló veszélyeztető tényezők miatt emberi segítség nélkül néhány évtizeden belül eltűnhet. A délvidéki földikutyá jelenlegi ismereteink alapján Európa egyik legvesélyeztetettebb emlősfaja.

KÖZÖNSÉGES ÜRGE

(*Spermophilus citellus*)

Fokozottan védett
Természetvédelmi értéke:
250 000 Ft

Az ürge nappali aktivitású kisemlős. Karcsú, hengeres testű rágcsáló, testhossza 22-24 cm, míg a farokhossza 7 cm. Bundája a hátán sárgásszürke, a hasoldalon rozsdasárga és a nyaknál fehér. Táplálékként füveket, hüvelyesek, gabonafélék magvait, bogyókat fogyaszt, de megeszi a földön talált rovarokat, madártojásokat is.

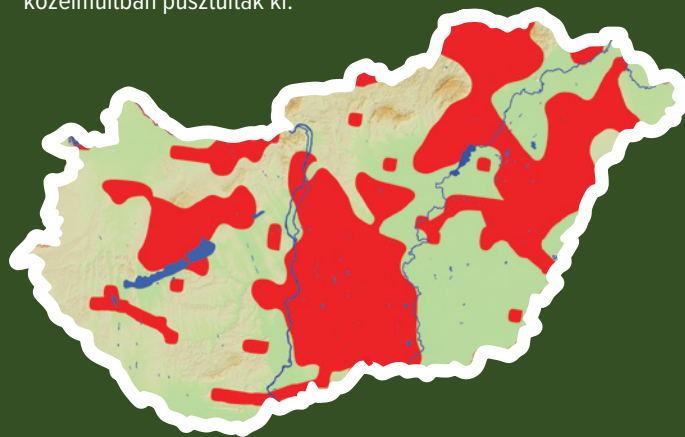
Elterjedési területe Kínától Közép-Európáig tart, Magyarországon az ürge legnagyobb egyedszámú állományai a Duna-Tisza közén és a Balaton-felvidéken élnek. Leggyakrabban a hagyományos, extenzív gazdálkodással fenntartott nyílt, füves területeken, illetve az ezekből létrejött füves repülőtereken találkozhatunk velük.

Az ürgék kolóniákban élnek, de nem szociális lények. A hím egyedek territóriumokat tartanak, melyek mérete évszakosan változik, legtöbb konfliktus az április eleji párosodási időszakban fordul elő. A nőtények április végén, május elején hozzák világra 3-8 utódukat, melyek június elején kezdenek a felszínre jönni, majd nyár végén elhagyják az anyjuk területét és önálló üreget ásnak maguknak. A hímek messzebbre vándorolnak mint a nőtények. A fiatal, megtelepedő ürge mintegy 30 fokos szögben ássa első járatát. Az ürgeluk átlagosan 4-5 cm átmérőjű. A leásott járatok 80 cm mélyen kigyóznak, ahonnan néhány méterenként függőleges aknák futnak a felszínre. Egy járatrendszer 3-10 lukból áll és teljes hossza 5-25 m lehet. Az összes kiásott talajt az első ferde járat nyílásához hordja, ahol az méretes kupacot alkothat.

Az augusztusra meghízó ürge földalatti fészekkamrájába húzódik, és téli álmat alszik. Ilyenkor az ürge teste a környező talaj hőmérsékletére hűl, anyagcseréje lelassul, így jelentős energiát spórol meg. A felnőttek már augusztusban elvonulnak, míg a fiatalok októberig éberek maradnak. A téli álom a felnőtt hímeknél márciusig tart, a többiek április első napjaiban ébrednek. Az áttelelés sikere nagyon változó, sok állat pusztulhat el, ha a téli végi hóolvadás eredményeként vagy a fokozott csapadék miatt az

emelkedő talajvíz elönti az alvó állat üregét. Az ürgék legfőbb szőrmés ragadozói hazánkban a közönséges és a molnárgörény, róka, kutya, valamint a macska és a borz. Számos fokozottan védett ragadozómadár – mint például a parlagi sas és a kerecsensólyom – szintén ürgékkel táplálják fiókáikat.

Az ürge védettségét korábban elsősorban e ragadozók védelme indokolta. Azonban élőhelyfoltjainak mind nagyobb arányú megszűnése miatt az utóbbi időben állománya riasztóan megfogyatkozott, így 2012. óta fokozottan védett. Hazánkban sok esetben éppen ott találhatóak stabil, nagy egyedszámú állományok, ahol az ürgék jelenléte problémát jelenthet, ilyenek a repülőterek, lóversenypályák. Ezeken a helyeken időnként szükségessé válhat az állatok eltávolítása, mely példányok segítségével új populációk hozhatók létre olyan területeken, ahonnan az ürgék a közelmúltban pusztultak ki.

A meadow vole (Cricetus cricetus) is shown in profile, standing on its hind legs in a field of tall, dry grass. The vole has a reddish-brown head and neck, a white chest, and a dark brown body. Its long whiskers are prominent. The background is a soft-focus field of similar grass.

MEZEI HÖRCSÖG

(*Cricetus cricetus*)

Védett
Természetvédelmi értéke:
25 000 Ft

A mezei hörcsög Európa talán „legszín pompásabb” rágcsálója: háta őzbarna, pofáján fehér és sárga sávok váltakoznak, hasa fekete. Viszonylag nagytermetű rágcsáló, tömege akár a 0,5 kg-ot is elérheti. A nősténynek évente akár háromszor is lehetnek utódai. Egyszerre 4-16 kölyköt hoz a világra.

A hörcsög természetes élőhelyét a füves puszták jelentették, azonban ezek nagymértékű visszahúzódását követően, napjainkban szinte kizárólag mezőgazdasági területeken találkozhatunk vele. Kis parcellákban művelt szántóföldeken különösen nagy számban élhetnek, de emellett megtelepszik gyümölcsösökben vagy utak mezsgyéjén is. Az utóbbi években mind gyakrabban jelenik meg a kisebb települések belterületein, ahol egész évben és nagy egyedszámban van jelen, ami miatt károkozásra is képes.

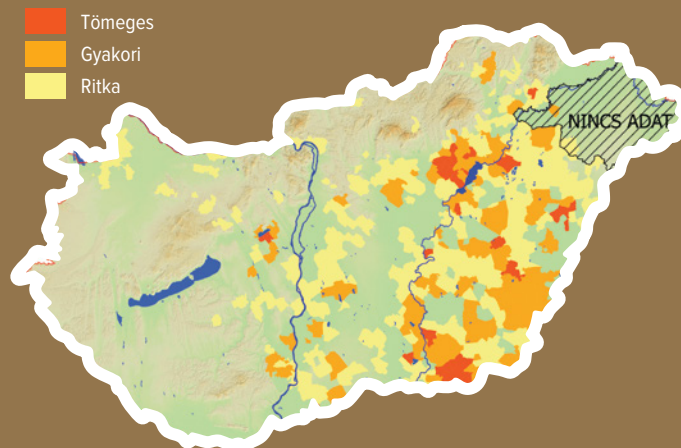
A hörcsögnek erős állományait találjuk meg Heves és Borsod-Abaúj-Zemplén megye déli részén, valamint Békés és Csongrád megyében, de Hajdú-Bihar és Jász-Nagykun-Szolnok megye egyes helyein is sok még a hörcsög. Ennek ellenére lassan szinte mindenhol visszaszorulnak állományai. Különösen az Alföld nyugati részén és a Dunántúlon ritka, ahol jelenleg biztos előfordulása csak Győr-Moson-Sopron és Tolna megyében, valamint a Velencei-tó környékén ismert.

Elsősorban sötétedés után jön elő földalatti üregéből, ezért jelenlétéről leginkább csak feltűnő járatai árulkodnak. Ezek átmérője a 7-8 cm-t is meghaladhatja. Földalatti otthonába, mely egy átlagosan 6-8 m hosszú alagútrendszer, merőlegesen lefelé haladó aknák vezetnek. A felszín alatti raktáraiban nagy mennyiségű táplálékot halmoz fel télire. A hörcsögök kolóniákat alkotnak, de földalatti üregeikben magányosan élnek. Egymással csak a párzási időszakban találkoznak.

Európában egykor általánosan elterjedt kártevőnek számított,

ám napjainkra számuk erősen lecsökkent. Több nyugat-európai országban a kihalás közvetlen közelébe kerültek. A hörcsög visszaszorulásának jelei már hazánkban, a hörcsög utolsó „fellegvárában” is egyértelműen megmutatkoznak.

Az intenzíven művelt, nagytáblás monokultúrák kialakítása, a mezsgyéek beszántása és a modernizált mezőgazdasági technikák széleskörű használata (például a fokozott vegyszerhasználat) miatt a populációk mérete folyamatosan csökken. A faj szándékos irtása következtében rövid idő alatt nagyobb területekről is eltűnhet és bár szapora állat, a legtöbb esetben mégsem képes ezeken a területeken újra megjelenni. A hörcsög – mint táplálékállat – eltűnésével olyan fokozottan védett fajok kerültek veszélybe, mint a molnárgörény vagy a parlagi sas. A fajt ezen okok miatt nyilvánították védetté 2008-ban.

MEZEI NYÚL

(*Lepus europaeus*)

Magyarországon nem védett

A mezei nyúl jellegzetes bélyegei a hosszú hátsó lábak, a hosszú, fekete végű fülek és az oldalra néző nagy szemek. Teste 48-68 cm hosszúságú, míg farkhossza 7-11 cm. A bakok rendszerint valamivel könnyebbek (3,7 kg), mint a nőstények (3,9 kg).

Szezonálisan szaporodó állat, fő szaporodási időszaka február és május hónapok közé esik, de októberben is lehet látni kergetőző nyulakat. Egy alkalommal kettőt ellik, a kisnyulak nyitott szemmel születnek és testüket jól fejlett szőrtakaró fedi.

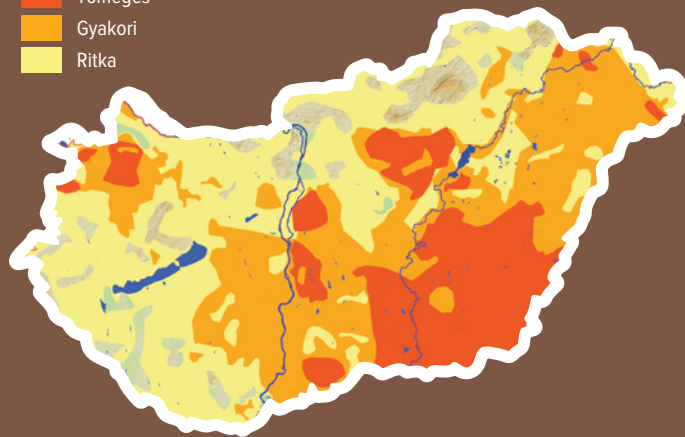
A hazai mezei nyúl állomány zömében az Alföld és a Kisalföld területein található. Élőhely használata igen változatos, erdőkben, legelőkön és mezőgazdasági területeken egyaránt megtalálható. Elsősorban azokon a területeken lehet nagyobb számban jelen, ahol többféle élőhely típus található. Mozgáskörzete 50 és 250 hektár között változik. A mezei nyúl elsősorban éjszakai aktivitású növényevő állat; a táplálkozóhely a vidék adottságaihoz igazodik, és a nappali pihenőhelytől akár nagy távolságra is lehet.

Étrendjében egész évben dominálnak az egyszikűek, ám télen a fás növényi részeket és a fenyőtűket is jelentős mértékben fogyasztja. Táplálékában jelentős szerepet kaphatnak a kultúrnövények is, elsősorban a lucerna, a repce és a búza, de emellett elfogyasztja a zabot, árpát és a fehérrépat is. Ugyanakkor a kultúrnövényekkel szemben előnyben részesíti a vadon élő növényeket, a gyepekben és a művelt területeken is.

A mezei nyúl a zöldítési programban kialakítandó mezsgyéken megfelelő mennyiségű és minőségű, változatos táplálékot és alkalmas búvóhelyet talál. Azonban a mezsgyék beszántásával kártétele nőhet.

A mezei nyúl a hazai apróvadgazdálkodás legfontosabb emlősfaja,

vadászati jelentősége magas, évente kb. 100 000 példányt fognak be, vagy lönek ki. Azonban állományai az elmúlt évtizedekben drasztikus csökkenést mutattak az egész kontinensen. Ez a tendencia hazánkban is megfigyelhető: 1975-ben 1 millió felettire becsülték az országos állományt, és ez az érték a 90-es évek közepére kb. a felére csökkent és azóta stagnál. Az élőhely vesztesé mellett a mezei nyúl állományt a közúti járműforgalom is tizedeli. Fokozza az elütések kockázatát az utak mentén növekvő táplálék kínálat és a fiatalok nyár végi szétterjedése. A március-április közti időszakban zömében a felnőtt nyulak, míg a nyárvégi-ősz hónapokban a fiatalok szenvedtek nagyobb arányban balesetet. A nyulak sok ragadozó állatnak, többek között a fokozottan védett parlagi sasnak is jelentős zsákmányállatai, ezáltal az állomány csökkenése a veszélyeztetett természeti értékeinkre is negatív hatással lehet.

A projekt várható eredményei:

- A projekt átfogó eredményeként várhatóan sikerül jobban megérteni a kismélt állományok csökkenésének fő okait, és a parlagi sas és a kerecsensólyom táplálékforrásainak egyedszám csökkenése megállítható lesz.
- A megvalósult genetikai és egészségügyi felmérések hatására pontosabb képet kapunk a zsákmányfajok állapotáról.
- Létrejön a közönséges ürge hazai génbankja, valamint megtörténik az ürge zárttéri tenyésztéséhez szükséges módszertan és tartástechnológia kidolgozása.
- A célzott áttelepítések és élőhely kezelések hatására az elszigetelt kis populációk állapota javulni fog.
- Jó állapotú és az ürge számára megfelelő természetes-, valamint rekonstruált élőhelyekre összesen mintegy 2.000 ürge egyed visszatelepítése más területek erős, életképes populációiból.
- A kialakításra kerülő és meglévő élőhelyek a tudatos és megfelelő kezelés következtében hosszútávon biztonságos élőhelyet jelentenek a zsákmányállatoknak.
- A konkurens (nem védett, vagy vadászható) szőrmés ragadozók számának csökkenése miatt a kisméltok ezen fajok miatti veszélyeztetettsége csökken, és így a védett ragadozómadarak számára szolgálnak táplálékforrásul.
- Az elszigetelt populációk az ún. „lépő kövek” kialakításán keresztül összeköttetésbe kerülnek egymással.
- A célfajok társadalmi ismertsége és a védelmük fontosságát érintő társadalmi tudatosság növekedni fog.
- A műholdas nyomkövetés és kameracsapdák alkalmazásával végzett átfogó monitoring program pontos tájékoztatást nyújt a kisméltok állományainak paramétereiben bekövetkezett változásokról.

Szerkesztette: Fidlóczky Zsuzsa, Molnár Géza, Németh Attila

Írta: Altbäcker Vilmos, Bagyura János, Cserkész Tamás, Fidlóczky Zsuzsa, Németh Attila

Térképek: Cserkész Tamás

Fotó: Altbäcker Vilmos, Bagyura János, Cserkész Tamás, Czifrák Gábor, Horváth Márton, Németh Attila

www.sakerlife3.mme.hu

